

De breekbaarheid van het van goede: bijdragen aan de idee van de universiteit

J.K. Gevers

Bespreking door Peter Baggen

Op de vijfde augustus van het afgelopen jaar werd de Universiteit van Amsterdam opgeschrikt door het plotselinge overlijden van haar bestuursvoorzitter. Kenmerkend voor de bevrogen bestuurder die hij was, is JanKarel Gevers in het harnas gestorven. Toen zijn vrouw hem levenloos aantrof, stond de computer aan, klaar voor het werk. Gezien het moment van zijn overlijden, is het niet onwaarschijnlijk dat Gevers op die dag een begin had willen maken met zijn toespraak ter opening van het academisch jaar. Al tien maal eerder had hij een dergelijke voordracht mogen houden en iedereen ging ervan uit dat hij ook nu weer de universitaire gemeenschap zou toespreken. Die elfde keer is er echter niet meer van gekomen.

Om haar overleden bestuursvoorzitter te eren, heeft de UvA onlangs een bundel uitgegeven met daarin alle redes die hij de achterliggende jaren heeft uitgesproken ter opening van het academisch jaar. Het resultaat mag er zijn, temeer daar de opeenvolgende hoofdstukken meer samenhang vertonen dan men van een bundel zou verwachten. Niet alleen thematisch bestaat er een grote overeenkomst tussen de onderscheiden toespraken; het uitgebreide notenapparaat waarvan Gevers elke rede voorzag, legt eveneens de nodige dwarsverbanden. Blijkbaar zag de Amsterdamse bestuursvoorzitter zijn voordrachten niet als afzonderlijke gebeurtenissen, maar beschouwde hij ze als bijdragen aan één doorlopend verloop. De ondertitel van de bundel - *bijdragen aan de idee van de universiteit* - brengt deze inzet treffend tot uitdrukking.

Als er één thema als een rode draad door *De breekbaarheid van het goede* loopt, dan is het wel Gevers' onvrede met het Nederlandse onderwijsbeleid. Zijns inziens is dat beleid de laatste jaren verengd tot kwesties als de hoogte van de studiebeurs en de lengte van de cursusduur, terwijl de vraag naar de inhoud van het onderwijs nauwelijks aandacht heeft gekregen. Kortom: de vraag naar het 'hoe' van het hoger onderwijs zou die naar het 'waartoe' hebben verdrongen. Gevers wijt deze scheefgroei in het onderwijsbeleid niet alleen aan het optreden van politici en beleidsmakers, maar steekt de hand ook in eigen boezem. In zijn ogen hebben de universiteiten zich namelijk teveel laten leiden door de logica van de verzorgingsstaat en zijn ze vergeten wat hun eigenlijke taak is: 'In het onstuimige proces van opzet, financiering en regulering van tal van verzorgingsarrangementen, is - naar achteraf mijns inziens geconstateerd moet worden - de universiteit, én het hoger onderwijs, te gedachteloos meegesleept. De verstatelijking van de maatschappij, welke de verzorgingsstaat kenmerkt, houdt ook de universiteit in de greep. (...) De universiteit van haar kant is zich gaan gedragen als een onderdeel van de overheidssdienst' (p. 32).

Hiermee is de diagnose gesteld: de oppervlakkigheid van het hedendaagse onderwijsbeleid zou worden veroorzaakt door de verstatelijking van de universiteit. Maar hoe nu te ontkomen aan het netwerk van verordeningen en regels dat de universiteit smoort? Gevers put in dit verband inspiratie uit de geschiedenis en uit de toekomst. Ten einde de universiteit te verlossen uit de omstrengeling waarin de overheid haar houdt, oriënteert hij zich allereerst op de periode vóór de opkomst van de natiestaat. In dat verleden ontwaart hij een antwoord op de vraag naar de taak van de universiteiten. Als we hem mogen geloven, is de universiteit vanaf haar oorsprong een 'unieke combinatie van

elementen' geweest. 'Rationaliteit, het streven naar verbetering van mens en samenleving, respect voor individuele vrijheid, een kritische methode bij het zoeken naar waarheid, het omgaan met kennis als publiek goed in plaats van als koopwaar, het vermeerderen van kennis als door dwergen staande op de schouders van reuzen, en de lotsverbondenheid van wetenschappers van diverse richtingen en visies behoorden (...) vanaf de aanvang tot die unieke universitaire combinatie van elementen' (p. 99).

Voor Gevers staat als een paal boven water dat de huidige universiteiten hun oorspronkelijke missie trouw moeten blijven. Rationaliteit, respect voor vrijheid, enzovoorts beschouwt hij namelijk als principes waaraan de universiteiten van vandaag zich evenzeer dienen te oriënteren als de universiteiten van weleer. Hierbij doet zich evenwel het probleem voor dat de unieke combinatie van elementen die de universiteit vanouds is hoe langer hoe minder ruimte krijgt. Juist doordat de natiestaat in zijn onderwijsbeleid steeds minder oog heeft voor het 'waartoe' van het onderwijsbeleid komt de oorspronkelijke missie van de universiteiten steeds meer in het gedrang. Dit gegeven verklaart waarom Gevers een vurig pleitbezorger is van een toekomst zonder natiestaat. Meer in het bijzonder zet hij zijn kaarten op de komst van een volwaardige Europese Unie die de nationale staten buitenspel zet en zo de universiteiten een nieuwe impuls geeft: 'Om zich te kunnen ontwikkelen in de komende decennia hebben deze instellingen een Europese ruimte nodig. Het is nagenoeg uitgesloten dat ze zich verder differentiëren, variatie in programma's produceren, allianties aangaan, samenwerken, concurreren, zwaartepunten vormen, binnen de nationale staten. Daarvoor is de Europese ruimte "levensvoorwaarde".' (p. 169).

Al met al trekt Gevers in zijn lezingen dus een lijn van het verleden naar de toekomst van het hoger onderwijs. Daarbij komt hij tot de conclusie dat de universiteiten hun oorspronkelijke missie slechts trouw kunnen blijven als de macht van de staat wordt ingedamd. Op *dever*statelijking van het universitaire bestel, waaraan Gevers zich zo ergert, past slechts één antwoord en dat is *ont*statelijking. Op zichzelf beschouwd klinkt zo'n conclusie natuurlijk mooi, maar hoe verhoudt zij zich eigenlijk tot het centrale thema van *De breekbaarheid van het goede* - Gevers' onvrede met een inhoudsloos onderwijsbeleid?

Het antwoord op deze vraag is enigszins ontnuchterend want bij nader beschouwing blijken Gevers' voorstellen niet zo origineel als men zou mogen verwachten. Sterker nog, wie de recente geschiedenis van het hoger onderwijsbeleid kent, weet dat kwesties als een terugtrekkende overheid en meer ruimte voor de instellingen al jarenlang op de politieke agenda staan. Opvallend genoeg zijn deze kwesties daarop terecht gekomen dankzij het optreden van dezelfde politici en ambtenaren waaraan Gevers zich zo ergert. Men denke in dit verband vooral aan minister Deetman en diens topambtenaar In 't Veld die reeds in 1985 hun HOAK-nota presenteerden en zo een begin maakten met de deregulering van het onderwijsveld. Zo bezien, doet Gevers' afkeer van het heersende onderwijsbeleid een beetje vreemd aan. Veel van de denkbeelden die hij koestert, de doctrine van de ontstatelijking voorop, zijn immers staand beleid.

Ter verdediging zou men kunnen tegenwerpen dat Gevers' originaliteit ook niet in de doctrine van de ontstatelijking schuilt, maar in diens opvattingen omtrent de oorspronkelijke missie van de universiteiten. De waarde van *De breekbaarheid van het goede* zou dan moeten worden gezocht in de beschouwingen over het 'waartoe' van het onderwijsbeleid. Maar ook deze verdediging houdt

geen stand, want de bespiegelingen dienaangaande blijven te abstract om indruk te maken. Iedereen zal het waarschijnlijk wel met Gevers eens zijn dat het hoger onderwijs zich moet oriënteren op principes als het streven naar verbetering van mens en samenleving. Op dit vlak bestaat er dus maar weinig onenigheid. De echte verschillen van mening ontstaan pas als concrete maatregelen ter sprake komen. En dan blijkt dat één en hetzelfde principe kan worden gebruikt om uiteenlopende (en soms zelf tegenstrijdige) maatregelen te legitimeren.

De grootste problemen van het onderwijsbeleid schuilen, met andere woorden, niet in de strijd om de inhoud van achterliggende principes, maar in de strijd om hun toepassing. Over dit punt valt in *De breekbaarheid van het goede* evenwel weinig te lezen. Door de jaren heen blijft Gevers' betoog beperkt tot een abstracte beginselverklaring omtrent de taken van de universiteit. Dat is leuk voor wie houdt van een milde vorm van Prinzipienreiteri. Maar wie op zoek is naar een ander onderwijsbeleid zal elders te rade moeten gaan.